

Kubát, Cyril: *Ciceronova korespondence s M. Terentiem Varronem (46 – 45 př. Kr.). Překlad a interpretace vybraných dopisů*

Bakalářská práce Cyrila Kubáta je věnována korespondenci mezi dvěma plodnými literáty pozdní římské republiky – Marcem Tulliem Ciceronem a Marcem Terentiem Varronem. V Ciceronově korespondenci, konkrétně v 9. knize souboru *Ad familiares*, se dochovalo osm Ciceronových dopisů adresovaných Varronovi, datovaných do let 47/46–45 př. n. l. Názvy jednotlivých kapitol ohlašují, že se postupně mají zabývat stručnými biografiemi obou literátů, dobovými souvislostmi, překlady a komentáři sedmi z osmi dopisů a srovnáním dvou anglicky psaných komentářů.

Vlastní jádro práce – tedy překlady – je stylisticky i jazykově zvládnuto celkem přijatelně, místy i důvtipně, autor se však nevyvaroval četných nepřesností: **V pasáži 9.1.1** není věta přeložena podle citovaného originálu: *etsi tot tantisque rebus urgemur ut nullam adlevationem quisquam non stultissimus sperare debeat* ≠ *když nás tíží tolik velkých nesází, že by ani ten nejhoupější člověk nemohl doufat*, správně: *že by člověk, který není úplně hloupý, nemohl...* Dále je špatně větší úsek v **pasáži 9.2.5** *modo nobis stet illud: una vivere [...]*: kde *illud* je kataforické, nikoli anaforické (smysl je tedy: *jenom mějme před sebou vytyčeno následující: [...]*), dále je zde mylně vyjádřen vylučovací poměr *Bud' – Nebo* (Cicero vyzývá, aby *ī* žili svými studii *ī* prospíchali na pomoc státu, pokud je někdo přizve; a pokud nepřizve, aby dělali XY). **V pasáži 9.3** autor nepřeložil *ex eodem*, což v daném kontextu není možné vynechat (mizí zdroj Ciceronovy informace), správně tedy: *kdybych od Caninia* (od téhož = Caninia) *neslyšel o tom, že [...]*, nikoli *kdybych neuslyšel o tom, že [...]*. **V pasáži 9.4** je nesprávně přeloženo *haec quam noster Diodotus non concoquebat* (≠ *toho, který náš učitel Diodotus nedokázal propracovat*, nýbrž *strávit, akceptovat*). **V pasáži 9.5.2** je špatně přeložena negace (která je klíčová pro obsah celého dopisu), správně by mělo být: *Co se našeho rozhodnutí týče, myslel bych si, že bychom ho neměli litovat, ani pokud by ti, kdo se nerozhodli stejně, nelitovali toho, že se k nám nepřidali*; nikoli jak uvádí autor: *myslel bych si, že bychom ho měli litovat, i kdyby ti, kteří je nesledovali, toho nelitovali*. **V téže pasáži** je špatně přeloženo také *amissis opibus* jako *poté, co přišli o svůj majetek*; řeč je tu ovšem o pompejovcích, kteří se nevzdali poté, co přišli o svůj vlivový prostředek (*opes*) = po ztrátě vojenské síly = po bitvě u Farsálu. **V pasáži 9.6.2** má obrat *[me] consiliis eorum interesse* význam *že jsem zasvěcen do jejich plánů*, nikoli *že s nimi sdílím jejich názory* (srovnej i předchozí úsek dopisu, kde Cicero ví pouze o plánech, nikoli, že by s nimi nějak výrazně souhlasil – dokonce tvrdí *id ego non intellegebam quid interesset*): to je zásadní rozdíl. **V pasáži 9.6.3** je špatně pochopeno *nostrī* jako nom. pl. substantivizovaného zájmena přivlastňovacího, jde ovšem o gen. pl. zájmena osobního (*nos, nostrī*): význam (*nunc vero si essent nostrī potiti, valde intemperantes fuissent*) je tak: *kdyby se však nás zmocnili nyní (=kdybychom se jim teď dostali do rukou), byly by velmi bezohlední*, a nikoli *Ovšem kdyby se naši přátelé dostali k moci, byli by velmi bezohlední*. Špatně je také **v pasáži 9.6.4** pochopena korelativní konstrukce *cum – tum* (*jak – tak zejména*): větu je tedy potřeba přeložit jako: *Vždy jsem tě pokládal za velkého muže, a pokládám tě za něj tím spíše teď, protože za těchto bouří téměř sám...* nikoli jako: *Jelikož jsem tě vždy pokládal za velkého muže, protože během těchto bouří* (Jak totiž Cicero mohl Varrona *vždy* pokládat za velkého kvůli něčemu, co se děje v přítomnosti? A co je v tomto souvětí věta hlavní? Překlad žádnou VH neobsahuje.)

Dopisy jsou přeloženy do hovorové češtiny (podmínková spojka *jestli*, tvar *ses*, atd.), což odpovídá neformálnosti Ciceronových dopisů. Ze stylistických jevů bych autorovi vytknul překlad latinského *bestia* českým *bestie* (lépe by bylo *šelma*) (9.6.3).

Není mi také jasné, proč v práci chybí překlad osmého dopisu, který není dlouhý a spadá do časového období, jež je stanoveno v názvu práce (46–45). Chápu, že v názvu práce je uvedeno *Překlad a interpretace vybraných dopisů*, ale žádný důvod pro výběr sedmi z osmi dopisů v práci uveden není a nelze se ubránit dojmu, že důvodem pro vynechání osmého dopisu bylo to, že již byl naplněn předepsaný minimální počet znaků. Kompletnost by však v tomto případě byla žádoucí.

Zmínku by jistě také zasluhovalo to, že datace uvedená na začátku dopisů pod rubrikou „Originální text“ není originální text, nýbrž editorův názor (třebaže je napsaný latinsky).

Komentáře k dopisům jsou stručné, celkem ale funkční a užitečné. **Jejich problematičnost ovšem tkví v tom, že jsou v podstatě převzaté (přeložené) z komentářů anglických. U každého jednotlivého komentáře by měl autor práce napsat, odkud jej přebírá – jinak se jedná vlastně o nepřiznané citace.**

Kapitola 5 (*Rozdíly mezi komentáři*), která má reflektovat použité komentáře (*Poté se pokusím o posouzení metodiky a rozdílů akcentace výkladu v mnou užitých komentářích*, s. 8), má jen 6,5 řádku (sic!) a představuje jen velmi povrchní srovnání.

Seznam použité literatury je krátký (čítá jen 12 položek, včetně literatury primární [Caesar], naprosto chybí základní i novější tituly k Ciceronově biografii i dílu), většina položek jsou pouze přehledové práce obecného rázu (Conte: *Dějiny římské literatury*; Boatwright et al.: *Dějiny římské říše od nejranějších časů do Konstantina Velikého*; Burian & Oliva: *Civilizace starověkého středomoří*; Ricken: *Antická filozofie*), na které ani není odkazováno v textu práce samotné.

Ani **kapitoly biografické a kontextualizační** nepovažuji za příliš šťastné: Ciceronův životopis je textem referátového typu, tisíckrát již zopakovaným narativem, který nemá s vlastním předmětem práce skoro žádné styčné body (samozřejmě vyjma toho, co Cicero dělal v letech 50 – 45). Mnohem vhodnější by bylo dopisy kontextualizovat pomocí podrobného popisu události let 46 a 45, uvést, kde a jaké měli Cicero s Varronem vily, zmínit se o tom, jaký vliv má Caesarova reforma kalendáře na datování (rok 46 byl nastaven o tři měsíce), apod.

Navíc **tyto kapitoly obsahují řadu drobných nepřesností**: *Caesar byl po zasedání senátu ubodán třídvaceti ranami*. (s. 17); u Plútarcha (*Caesar* 66) i Suetonia (*Divus Iulius* 82) se ubodání odehrává záhy po Caesarově vstupu do Pompeiova divadla (po nevyhovění žádosti Tillia Cimbra o milost pro bratra). *Z filozofických směrů Cicero zastával stoicismus* (s. 11) – přestože s některými tezemi stoiků souhlasil, Cicero se hlásil k akademikům (k probabilistické větvi akademie), bývá také badateli označován za eklektika, protože si z různých směrů volí různé prvky. Rozhodně nebyl stoikem. Stejně tak není jasné, zda se Cicero seznámil s Atticem v Athénách (s. 9) [Nepos (Atticus 1,1) uvádí, že byli spolužáci] nebo že se oženil s Terentíí po návratu z řeckých a maloasijských cest [Rawson (1986) uvádí, že již před cestou, r. 79 – nicméně přiznává, že vše se odhaduje jen z věku dcery Tullie], nebo že Terentie byla bohatá plebejka [Rawson (1986) o její rodině říká *technically noble* a *Oxford Classical Dictionary* zase *probably noble*].

Některá fakta jsem nemohl dohledat, proto **prosím autora práce, zda by mohl během obhajoby doložit** (alespoň citací ze sekundární literatury) následující tvrzení:

Do veřejného života během následujících několika let [Cicero po r. 57] nijak zvlášť nezasahoval a vyučoval rétoriku a gramatiku. (s. 10)

Autor používá místy i ve výkladových pasážích nevhodný hovorový jazyk (*politicky už se příliš nečinil*, s. 10; *doufal, že sežene dost prostředků a vojáků, aby mohl sestavit obří armádu*, s. 15; užívání příslovce *posléze*, s. 10, 13; *ale zároveň se navzájem nemuseli*, s. 39.) některé formulace jsou nešťastné, např.

doba občanských válek mezi Gaiem Juliem Caesarem a Gnaem Pompeiem Magnem, s. 8 (proč plurál?);

rozhodl se Varro odejít do Dyrrhachia za Pompeiem (podobně jako Cicero a Cato ml.) a vyčkat zde na to, jak dopadne závěrečná bitva u Farsálu. (to zní, jako kdyby věděl předem, že bude nějaká rozhodující bitva u Farsálu, a tak si počkal na její výsledek);

Senát mu následně odhlasoval deset ročních diktatur (to byla jen jedna z mnoha poct) a zároveň přišel s reformou kalendáře, který začal platit od začátku následujícího roku; s. 17 (Kdo přišel s reformou kalendáře? Senát?);

na jeho posledním zasedání senátu v březnových Idách (s. 17); vyrazit v červnových Nónách (s. 34).

V práci se objevuje i **větší množství pravopisných, morfologických a podobných nedostatků**: tečka po viz (s. 8, 39), akuzativ jí m. ji (s. 11, 16 a jinde), špatné skloňování antických jmen (byť u Cicerona a Varrona vždy správně), *Gnaea Pompeia Straba* (s. 9), m. *Strabona*; *ke Scipiovi*, m. *Scipionovi* (s. 3), nejednotnost transkripce *Iulius* (s. 8) i *Julius* (s. 10), *Marca* (s. 9) i *Marka* (s. 16), z *Chryssipova* i *podle Chrysippa* (oboje s. 32); překlepy: *neudělil milost senátorům, kteří stále na straně Pompeia* (s. 18), *s Gnaem Pompeiem* (s. 13), m. *s Gnaeem*; *Vzhledem k tomu, že se v některých dopisech jsou i některé pasáže [...]* (s. 8), *nemohli jsme z něj nic pořádně vyčíst o tom, kdybychom tě mohli uvidět*, m. *kdy bychom* (s. 19), *byl zavražděn Caesarovým vojáky* (s. 29), *zájmena nobis a nostra v následující větě pravděpodobně označují oba* (s. 38); *Zahradu také prostě chápat jako místo, kde budou oba muži rozmlouvat* (s. 33); chybějící čárky: *schvalovat to, co nesmí být schváleno není totéž* (s. 35); *jako kdyby bylo pro stát užitečnější, aby se uchýlili o pomoc k bestiím než aby buď zemřeli nebo žili s nadějí* (s. 36); *přece jsem nechtěl, aby má noční práce přišla vniveč a dal jsem ten dopis Caniniovi* (s. 24) a jinde; tvar *potencionálních* (s. 15) m. *potenciálních*; v latinských textech pak např. *gallico* m. *Gallico* (s. 37) *otiotissimi* m. *otiosissimi* (s. 37), atd.

V závěru práce autor přichází s tvrzením, že „dopisy, které Cicero psal přímo Varronovi, jsou chladné ve srovnání s dopisy, které psal svým skutečným přátelům.“ Je to samozřejmě názor zastávaný některými badateli; já osobně v nich chlad nepozoruji a necítím, **proto bych se autora rád zeptal, v čem tento chlad konkrétně spatřuje.**

Práce je plná nedodělků a všechno je v ní hraniční – překlad, způsob citování, použitá literatura, formální úprava, přesnost vyjadřování i přesnost faktická. Uvážím-li však, že jde o práci bakalářskou, myslím, že může být připsána k obhajobě. Navrhuji ji ovšem hodnotit přinejlepším známkou dobře.

V Praze, 21. 8. 2017

Mgr. Michal Ctibor,
Ústav řeckých a latinských studií, FF UK